

Eugeniusz Bieliński

MECHANIZMY OBRONNE U NIELETNICH PRZESTĘPCÓW W POSTACI
RACJONALIZACJI I TECHNIK NEUTRALIZACJI JAKO PRZEDMIOT
PORADNICTWA PSYCHOPROFILAKTYCZNEGO

1. Podstawowe zagadnienia
związane z psychologicznymi
aspektami racjonalizacji
i technik neutralizacji

Niektóre zagadnienia semantyczne

Procesy racjonalizacji i system technik neutralizacji stanowią w kryminologii między innymi problematykę psychologiczną i mają ścisłe powiązania z psychologiczną problematyką wartości.

Na gruncie kryminologii w ogóle, a szczególnie kryminologii polskiej, jest to temat nie uwzględniany w badaniach empirycznych nad etiologią zachowań dewiacyjnych. Nie stanowił też do tej pory problemu naukowego w badaniach nad uwarunkowaniami paraprzestępczych i przestępczych zachowań nieletnich. Nie została dotychczas ostatecznie zweryfikowana hipoteza, że zachwianie systemu wartości niedostatecznie uwewnętrznionych w strukturze osobowości, wartości powszechnie w integrującej grupie preferowanych i akceptowanych stanowi czynnik ukierunkowujący aktywność proprzestępczą.

Potrzebne są kryminologiczne badania empiryczne dla potrzeb poradnictwa profilaktycznego i resocjalizacji, uwzględniające psychologiczne aspekty wartości oraz psychologiczne aspekty racjonalizacji i technik neutralizacji jako mechanizmów obronnych nieletnich przestępców. Techniki te, dochodzące do "głosu" ze względu na funkcjonujące mechanizmy samoregulacyjne, współtworzące strukturę osobowości jednostki, pełnią zapobiegającą rolę przed zachwianiem globalnej, pozytywnej oceny własnej człowieka, czynnika nie-

obojętnego w procesie stymulacji aktywności pro-bądź antyspołecznej.

Badania kryminologiczne, uwzględniające psychologiczne aspekty technik neutralizacji oraz wartości, prowadzą do wniosku, że kryminogenne sytuacje brzemienne są w wartości negatywne. Nasilając argumentację stwierdza się, że "wartości konwencjonalne, mimo że są akceptowane oraz uznawane, podlegają neutralizacji wskutek rozmaitych zabiegów proceduralnych" ^{1/}. Neutralizacja uświadamianych przez podmiot, lecz nie zinternalizowanych wartości sprzyja, umożliwia bądź ułatwia uruchomienie aktywności ukierunkowanej na cele antyspołeczne.

Koncepcja neutralizacji stanowi rozwinięcie i szczególnie egemplifikację koncepcji racjonalizacji. Racjonalizacja oznacza psychologiczny proces, umożliwiający jednostce pro-przestępczej omijanie wartości niedostatecznie zinternalizowanych. Proces ten w warunkach naruszenia tych wartości prowadzi do zachowania pozytywnej, globalnej oceny siebie samego, do zachowania pozytywnego własnego obrazu nawet w sytuacjach dysonansu poznawczego.

Na gruncie powyższych rozważań trafny jest pogląd wyrażony przez A. Podgóreckiego, że osobnik dokona "sprzeniewierzenia", jeśli ma świadomość trudnego problemu w sytuacji trudnej, jeśli wie, że rozwiązanie jest technicznie możliwe na drodze "sprzeniewierzenia", oraz znajdzie racjonalizację, która zezwala jemu uratować - we własnych oczach - swą integralność ^{2/}.

Koncepcja teoretyczna racjonalizacji w badaniach kryminologicznych w warstwie etiologicznej takich zachowań dewiacyjnych, jak przestępstwo, a więc "sprzeniewierzenie się" normom prawa karnego materialnego, ujawniona została na podstawie badań empirycznych, prowadzonych przez D. Cresseya ^{3/}. Według jego hipotezy do zachowania dewiacyjnego, ze względu na przedmiot badań empirycznych - sprzeniewierzenia - dochodzi w warunkach znalezienia przez dewianta /w powyższym znaczeniu/ określonej racjonalizacji, dzięki której może nadal siebie uważać za osobę godną zaufania.

Wynika z tego logiczna refleksja, że zachowanie przez osobnika, funkcjonującego w trudnej sytuacji, globalnej pozytywnej oceny własnej, stanowi czynnik w pewnych sytuacjach udaremniający wystąpienie aktywności przeciwnej preferowanym powszechnie wartościom. Z drugiej strony proces racjonalizacji stanowi warunek sine qua non wystąpienia zachowań, świadczących o dezorganizacji preferencji wartości deklaratywnie uznawanych. Posługując się interpretacją pojęcia osobowości prezentowanej przez W. Szewczuka, mamy na myśli dezorganizację określonych celów życiowych i element stosunku podmiotu do środków realizujących te cele życiowe ^{4/}.

Z koncepcji racjonalizacji wywodzą się szczegółowe techniki neutralizacji. Sam proces racjonalizacji stanowi technikę, która umożliwia omijanie wartości przy równoczesnym zachowaniu pozytywnej oceny własnej.

Koncepcja ta została przez G. Sykesa i D. Matza rozwinięta w teorię neutralizacji ^{5/}.

W. Reckless ^{6/} techniki neutralizacji jako mechanizmy, za pomocą których osobnicy zintegrowani w swoistych podkulturach o negatywnych wartościach starają się omijać wartości faktycznie uświadamiane przez podmiot, streścił według pięciu ich rodzajów:

a. Zaprzeczenie odpowiedzialności.

Osobnik manifestujący aktywność w celach sprzecznych z systemami wartości obiegowymi w danej grupie społecznej, która sobie system wartości uświadamia, utrzymuje, że jego zachowanie odbiegające od tych wartości jest zarazem przestępne, jednakże z wielu względów nie jest on za to odpowiedzialny. W przypadku takim występuje cecha nieprawidłowego funkcjonowania mechanizmów samoregulacyjnych, np. mechanizmu samokrytyki. Mamy do czynienia z motywowaną, a więc w pełni uświadomioną manipulacją, polegającą na "wyparciu" poczucia odpowiedzialności.

b. Zaprzeczenie krzywdy.

W takim przypadku przestępca interpretuje swoje zachowa-

nie jako nie wyrządzające nikomu krzywdy. Jeżeli jednak w wyniku jego zachowania inne osoby doznały jakiejś szkody moralnej, fizycznej lub materialnej, to stało się to z winy ich samych bądź innych osób z nimi związanych. W genezie tej techniki neutralizacji istotną funkcję pełni dysonans poznawczy, pojawiający się na gruncie konfliktu pomiędzy uświadomionymi systemami wartości i aktualnym zachowaniem, sprzecznym z tymi wartościami.

Na tle tej techniki neutralizacji, rodzą się głębsze refleksje, dotyczące problemów wiktymologicznych, stanowiących nowy nurt w dziedzinie badań kryminologicznych, uwzględniający szerokie aspekty problemów psychologicznych. Wiktyologia /z francuskiego la victime - ofiara/ jest dziedziną, zajmującą się ofiarami przestępstwa. Zasadniczym problemem jest tu predystynacja niektórych ludzi do stania się pokrzywdzonymi przez popełnienie czynu przestępczego. Zważywszy, że tych predystynacji można doszukiwać się m.in. w osobowości jednostki, wzajemnym układzie interakcji interpersonalnych oraz w sytuacji społecznej, to z tego już wynikają rozległe możliwości manipulowania techniką neutralizacji jako mechanizmem obronnym. Celem tej techniki jest zaprzeczenie krzywdy. Dążenie sprawcy czynu krzywdzącego do zaprzeczenia krzywdy uwarunkowane jest tendencją do zachowania pozytywnego obrazu własnego, a nie tylko chęcią uchylecia się przed ewentualną dolegliwością, jaka może go spotkać z powodu zastosowania wobec niego kary.

c. Zaprzeczenie ofiary.

Przestępca utrzymuje, że ofiara w istocie swej nie jest ofiarą, skoro sama sprowokowała krzywdzące zachowanie sprawcy czynu.

d. Potępienie potępiających.

Przejawiający zachowanie dewiacyjne /rozumiane tu jako niezgodne z systemami wartości powszechnie w grupie społecznej akceptowanymi/ stara się przerzucić winę na rozmaite organy władzy /na organy porządkowe, sądowe, insty-

tucje społeczne/, utrzymując, że wadliwa organizacja życia społecznego, której przedstawicielami są wymienione osoby i instytucje, ich opieszałość i niekompletna działalność, spowodowały bądź skłoniły go do zamianowania tej formy zachowania. Wyraża się w takiej postawie intencjonalna refleksja w postaci określonej strategii postępowania, zmierzająca nie tylko do uniknięcia konsekwencji i odpowiedzialności, lecz także do zachowania integracji osobowości, a uszczegółowiając tę myśl - do zabezpieczenia zagrożonej wartości, jaką stanowi zachowanie globalnej pozytywnej oceny własnej w przypadku zaistnienia przesłanek warunkujących pojawienie się dysnansu poznawczego.

Długotrwałe bądź powtarzające się zachowania dewiacyjne, a na ich tle przebiegające procesy racjonalizacji zaznaczają swój wpływ na proces kształtowania się postaw, rozumianych za T.H.Newcombe'm, D.Turnerem, P.H.Conwersem jako elementy wiążące w jeden węzeł regulacyjny mechanizmy poznawcze i motywacyjne ^{7/}. Z poznawczego punktu widzenia postawa jest układem spostrzeżeń wartościujących, zaś z motywacyjnego, jest ona pewnym stanem gotowości do pojawienia się motywu. Przyjmowanie określonych postaw w tym rozumieniu powoduje preferowanie pewnych celów, wartości i sposobów działania i odrzucanie innych w odniesieniu do pewnych osób, grup społecznych, problemów. A.Gerstmann trafnie zauważa, że postawy są sterującymi podstrukturami /układami elementarnymi/ osobowości, mającymi znaczny wpływ na charakter i przebieg postępowania człowieka ^{8/}.

Procesy racjonalizacji, według eksplikacji przedstawionych wyżej technik neutralizacyjnych, kształtują postawy. Racjonalizacja pojawiająca się jako skutek manifestacji przez osobnika formy zachowania, noszącej cechy dewiacji negatywnej /zachowanie paroprzestępcze bądź przestępcze/, kształtuje postawy w antysocjalnym kierunku.

Jest to zasadniczy powód, dla którego poradnictwo wychowawczo-życiowe w ogóle, /nie tylko profilaktyczne/ winno uwzględniać w swoim programie działania psychoprofilaktycz-

nego problematykę procesu racjonalizacji i technik neutralizacyjnych, występujących w integralnym związku z zachowaniami paraprzestępczymi i przestępczymi.

Argumentując to stwierdzenie, powołać się także należy na często występującą u nieletnich w procesach racjonalizacji technikę neutralizacyjną w postaci powoływania się na "wyższe racje", na pewnego rodzaju stan wyższej konieczności. Jest to sytuacja, w której dominuje ogólnie zasada możliwości poświęcenia dobra "niższego" na rzecz dobra "wyższego". Na skutek najczęściej nieprawidłowo przebiegającego procesu socjalizacji, pojęcia "dobro wyższe" i "dobro niższe" posiadające dosyć relatywny charakter, są nadużywane, zwłaszcza przez nieletnich ze środowisk moralnie zagrożonych. Praktyka tego nadużywania przejawia się w swojej interpretacji określonych wartości, zaś jej celem jest ich omijanie przez stosowanie mechanizmu obronnego w postaci techniki neutralizacji. Refleksyjny, a zarazem intencjonalny charakter tego mechanizmu obronnego "chroni" osobnika oraz innych członków integrującej go grupy społecznej oraz jednocześnie utrwała postawy społeczne.

2. E m p i r y c z n e a s p e k t y p r o c e s u r a c j o n a l i z a c j i i t e c h n i k n e u t r a l i z a c j i

R. Ball, który w zasadzie pierwszy próbował przełożyć wymienioną koncepcję na język umożliwiający przeprowadzanie badań empirycznych, wykrył ciekawe z punktu widzenia poznawczego, teoretycznego i pragmatycznego zależności stosowania przez nieletnich przestępców technik neutralizacyjnych i procesu kształtowania postaw nieletnich^{9/}. W badaniach tego autora potwierdza się hipoteza, że proces racjonalizacji i stosowane techniki neutralizacyjne utrudniają realizację zasad resocjalizacyjnych.

Zaprogramowane przez tego autora badania porównawcze nad dwiema grupami: kontrolną /170 uczniów szkoły średniej/ i eksperymentalną /200 nieletnich przestępców/ ujawniły występujące różnice w rozbudowie technik neutralizacji na niekorzyść badanych nieletnich przestępców, uczących się w szkole specjalnej /nie utożsamiać z szkołą specjalną dla oligofreników/, w której badani poddawani byli po wydaniu orzeczenia sądowego specjalnym zabiegom resocjalizacyjnym, w porównaniu z grupą uczniów szkoły średniej. Nadto potwierdziły one hipotezę, że stopień neutralizacji u chłopców popełniających poważne przestępstwa jest daleko wyższy aniżeli u nieletnich popełniających przestępstwa lżejsze.

Badania nad poziomem racjonalizacji i technik neutralizacji, prowadzone w Zakładzie Psychologii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy w ramach problemu psychospołecznych determinant i profilaktyki zachowań dewiacyjnych nieletnich i młodocianych, stanowiącego integralną część badawczego problemu węzłowego zakładu nad systemem poradnictwa wychowawczo-zawodowego oraz życiowego i kształceniem kadry dla jego potrzeb, zaprogramowano wieloetapowo.

Wieloetapowość badań nad tym problemem wynika z założeń badawczych, których celem jest stworzenie modelu poradnictwa wychowawczo-życiowego, łącznie z szeroko pojętym systemem środków poradnictwa, w tym również poradnictwa naprawczego i resocjalizacji. W odniesieniu do osób zagrożonych moralnie, niedostosowanych społecznie, osób zachowujących się paraprzestępczo i przestępczo badania te służą także wypracowaniu modeli resocjalizujących.

Badania diagnostyczne nad poziomem racjonalizacji u nieletnich przestępców stanowią konieczny etap badawczy umożliwiający weryfikację poniższych hipotez:

- 1/ poziom stosowania przez nieletnich przestępców technik neutralizacji jest znacznie wyższy aniżeli u nieletnich nieprzestępców;
- 2/ poważniejsze popełnione przez nieletnich prze-

stępstwa skutkują na rozszerzanie technik racjonalizacji i neutralizacji;

- 3/ wyższy poziom racjonalizacji warunkuje poważniejsze trudności w procesie resocjalizacji.

Weryfikacja wysuniętych hipotez konieczna jest dla wypracowania podstaw tworzenia środków i metod resocjalizacyjnych dla ich stosowania w przypadkach wysokiego poziomu racjonalizacji i stosowania technik neutralizacyjnych przez nieletnich przestępców. Są to także środki operacyjne w systemie poradnictwa naprawczego. Środki te muszą posiadać charakter indywidualno-zapobiegawczy, gdyż skuteczne okazują się przede wszystkim metody resocjalizacyjne noszące cechy metod indywidualnoresocjalizacyjnych^{9/}.

Badania diagnostyczne nad poziomem racjonalizacji i poziomem stosowania technik neutralizujących przez nieletnich przestępców uwzględniać muszą funkcjonowanie systemów wartości w podkulturach przestępczych. Jest to problem, szczególnie w Polsce, w ogóle nie zbadany. Z teoretycznego punktu widzenia zakładać należy, iż techniki neutralizacyjne prowadzą w skutku do dezorganizacji systemów wartości niedostatecznie zinternalizowanych w strukturze osobowości i posiadają wartość kauzalną w etiologii przestępczości nieletnich. Jest to psychologiczny problem w kryminologii oczekujący na empiryczne rozwiązania. Bez tych empirycznych rozwiązań praktyczne wysiłki resocjalizacyjne i poradnictwo naprawcze nie mogą dysponować pełnymi, koniecznymi i praktycznymi sposobami w działaniach indywidualnoresocjalizacyjnych i poradnictwie, w ramach systemu psychoprofilaktycznego.

Dezorganizacja niedostatecznie zinternalizowanych systemów wartości jako skutek utrzymywania się wysokiego poziomu racjonalizacji w stosowaniu technik neutralizujących, stanowi czynnik ukierunkowujący aktywność nieletniego przestępcy, a więc aktywność aspołeczną^{10/}.

Skoro - jak słusznie twierdzi Cz. Matusewicz^{11/} - preferencje wartości stanowią czynnik ukierunkowujący aktywność jednostki, a wysoki poziom mechanizmu racjonalizacji skutku-

je na dezorganizację tych preferencji, przeto wynikający z tego wniosek, jako logiczny, musi mieć brzmienie :

- procesy racjonalizacji i techniki neutralizacyjne u nieletnich przestępców posiadają wartość kauzalną w etiologii ich przestępczości. Z tego względu nie mogą być pomijane w badaniach kryminologicznych, na gruncie której to dyscypliny znane i tradycyjne teorie zachowań dewiacyjnych nie są w stanie do końca i adekwatnie wyjaśniać etiologii przestępczości nieletnich. Uwzględnienie w nich psychologicznych aspektów funkcjonalnego charakteru procesów racjonalizacji i technik neutralizacji, dezorganizujących systemy wartości niedostatecznie uwewnętrznione w strukturze "Ja" osobnika, wyjaśnia etiologię zjawiska.

(Proces racjonalizacji u przestępców prowadzi do preferencji wartości negatywnych i je utwierdza. Często wartości te preferują młodociani, grypsujący więźniowie ^{12/}. Źródłem wiedzy zezwalającej na ustalanie poziomu racjonalizacji nieletnich przestępców są ich "autoraporty", odnajdywane w badaniach empirycznych pod różnymi postaciami. Mogą to być wspomniane "grypsy", listy do osób najbliższych, wszelkiego rodzaju dokumenty osobiste oraz wywiady bezpośrednie bądź testy percepcyjne. Należą do nich także dokumenty urzędowe, szczególnie protokoły przesłuchań nieletnich przestępców, w których odzwierciedlone są dociekania organów sądowych nad subiektywnym stosunkiem oskarżonego o czyn przestępczy do faktu zmiany w świecie zewnętrznym, zaistniałej w skutek jego przestępczej aktywności.

W Zakładzie Psychologii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy opracowano i obecnie poddaje się wstępnym badaniom techniki projekcyjne służące do badania rodzaju i nasilenia technik neutralizacyjnych.

Badania empiryczne pozwalają u nieletnich przestępców z wysokim poziomem racjonalizacji wykrywać preferencje negatywnych wartości. Oddzielanie negatywnych i pozytywnych aspektów preferencji wartości w badaniach nad poziomem racjonalizacji u nieletnich przestępców, zezwala na ekspozycję tych preferencji negatywnych wartości, które posiadają w etiolo-

gii tej przestępczości wartość kauzalną i nadają się do zmiany w wysiłkach poradnictwa i procesach resocjalizacji.

W tym sensie za słuszny należy uważać zarzut podniesiony przez Z.Kościa^{13/} pod adresem monografii Cz.Matuszewicza, że w badaniach wartości należy wyraźnie oddzielać wartości "negatywne" i "pozytywne". Jest to szczególnie ważne na gruncie psychologicznych aspektów kryminologii.

3. Egzemplifikacyjny aspekt badań diagnostycznych nad procesem racjonalizacji i technikami neutralizacji nieletnich przestępców

Prezentowane wcześniej badania nad zbieżnością systemów wartości jako wyznaczników zachowań społecznych /A.Klimen-towski, 1978/, nad systemami wartości w typach podkultury więziennej /E.Pawlak, 1978/, badania psychologiczne nad typami podkultur więziennych /J.Kaczmarek 1978/, nad systemami wartości nieletnich przestępców /B.Wach 1977/, etiologicznymi i profilaktycznymi aspektami przestępczości młodo-cianych dziewcząt /E.Bielicki, 1976/, nad dzieciobójstwem w świetle osobowościowych i społecznych uwarunkowań /E.Bie-licki, 1975/, badania oświetlające pogląd danej jednostki na nią samą w kryminologii amerykańskiej /E.Rothstein, An Analysis of Status Images as Perception Variables between Delinquent and Non-Delinquent Boys, 1961, F.Scarpitti - Differential Socialization, praca doktorska w Ohio State University, 1962, J.Landis, Social Class Differentials in Self...1962/ wykazują, iż wyobrażenie o sobie, w określonym stopniu, chroni przed czynnikami stymulującymi zachowania dewiacyjne, zwłaszcza przestępcze bądź też do nich skłania.

pozytywny obraz siebie stanowi subiektywne zabezpieczenie przed wpływami subkultur przestępczych. Wzmacnianie przeto takiego obrazu w poradnictwie życiowym bądź

w procesach socjalizujących lub resocjalizujących stanowi postulat pożądaný. Jego realizacja eliminuje bądź ogranicza etiologiczne, psychospołeczne podłoże warunkujące występowanie zachowań dewiacyjnych, szczególnie przestępczych i paraprzestępczych. Wyłania się na gruncie tych rozważań pytanie, w jakim stopniu globalna pozytywna ocena własna chroni podmiot przed wpływami wzorów zachowań dewiacyjnych w pejoratywnym sensie /dewiacja negatywna/. Pytanie to stanowi przedmiot dalszych badań w Zakładzie Psychologii WSP w Bydgoszczy.

Kształtowanie jednak globalnej, pozytywnej oceny siebie samego na kanwie racjonalizacji, przez stosowanie określonych technik neutralizujących, pomyślanych jako technik stosowanych dla omijania powszechnie w grupach integrujących akceptowanych wartości, może skłaniać i skłania do manifestacji zachowań negatywnie dewiacyjnych.

W celu ustrzeżenia zaprezentowanych założeń metodologicznych badań psychologicznych aspektów racjonalizacji i technik neutralizacji na gruncie kryminologii przed zarzutem zawężającego subiektywizmu w wykrywaniu czynników kryminogennych z naciskiem należy zaakcentować, że ten kierunek poszukiwań nie pozostaje w sprzeczności z bardzo trafnym poglądem A.Podgóreckiego, że uwarunkowań przestępczości należy poszukiwać na tle społeczno-gospodarczego ustroju, typu podkultury i typu osobowości sprawcy^{14/}.

Postawy bowiem proprzestępcze, mogące mieć różne źródła, mogą wynikać także z wadliwego procesu socjalizacji, z podlegania oddziaływaniu podkultur o negatywnych wartościach, także z identyfikowania się z wzorami zachowań proprzestępczych a także z negatywnej oceny własnej.

Genetycznie sprawę ujmując, ocena taka ma różne uwarunkowania. Z zasadniczej tendencji jednostki do zachowania pozytywnej oceny własnej pochodzić mogą skłonności do rozszerzenia racjonalizacji i na jej tle mnożenia rozmaitych technik neutralizacji, rodząc także w skutku deformacje chociażby takiego mechanizmu samoregulacyjnego w osobowości jednostki, jakim jest, według koncepcji W.Szewczuka, mechanizm "samokrytyki"^{15/}.

Deformacje w tym zakresie prowadzą do wykazania przez podmiot innych od normalnych cech funkcjonowania na gruncie powszechnie akceptowanych systemów wartości i tworzenia się swoistych wartości, w tym także charakterystycznych dla podkultur przestępczych.

Proces kształtowania się swoistych systemów wartości negatywnych dał wielu podkulturom przestępczym asumpt do tworzenia swoistych, funkcjonujących w nich "kodeksów etycznych", obowiązujących tylko "swoich", tj. członków tej podkulturowej grupy społecznej ^{16/}.

Zachowanie globalnej, pozytywnej oceny własnej przez członków takich podkultur wiedzie poprzez manifestację form zachowań ocenianych w grupie jako zgodnych z akceptowanymi w niej systemami wartości, które z ogólniejszego punktu widzenia są wartościami negatywnymi.

U członków tych grup podkulturowych procesy racjonalizacji i na ich tle stosowane techniki neutralizacji, zmierzają do omijania tych ogólnie akceptowanych wartości, ogólnie ocenianych jako pozytywnych, z równoczesnym dążeniem do uzyskania zbieżności własnej aktywności z systemami wartości, ocenianych w nich jako wartości pozytywne.

4. Uwagi na temat modelu poradnictwa wychowawczo-życiowego w odniesieniu do nieletnich przestępców z cechami wysokiego poziomu racjonalizacji

Model tego poradnictwa nie może pretendować do w pełni adekwatnego dla celów psychoprofilaktycznych bez uwzględnienia środków operacyjnych, pozostających w integralnym związku z jego całością i służących celom również resocjalizacyjnym. Pojęcie środków indywidualnoresocjalizacyjnych zawiera dezyderaty pojęciowe wykrywane w każdej koncepcji "modelu poradnictwa", stosowanie którego ma służyć, jako środek wspomagający utrzymanie prawidłowego, nie tylko psy-

chologicznego, lecz także psychospołecznego rozwoju jednostki ludzkiej, traktowanej jako jednostki biopsychospołecznej, żyjącej i rozwijającej się w konkretnej sytuacji w grupach społecznych.

Zważywszy, że celem resocjalizacji nie jest przywracanie jednostce ludzkiej poprzedniego stopnia "socjalizacji", co byłoby zamierzeniem nieosiągalnym ze względu na dynamiczność a nie statyczność cech osobowości ludzkiej, a przede wszystkim jest nim dążenie do osiągnięcia pozytywnego efektu wychowawczego, rozumianego jako przygotowanie do pełnienia ról społecznych, przeto element modelu poradnictwa służącego resocjalizacji i stanowiącego integralną część modelu poradnictwa wychowawczo-życiowego w ogóle, zawierać musi środki operacyjne, pomyślane jako środki socjalizujące.

W odniesieniu do populacji nieletnich przestępców z cechami wysokiego poziomu procesów racjonalizacji, jako strategii pomagających omijanie wartości pozytywnych /ze względu na ich wysoki poziom preferencji w grupach społecznych nie należących do podkultur bądź subkultur, lecz w grupach o szerszym zasięgu/, proces resocjalizacji musi uwzględniać bardzo zindywidualizowane środki socjalizacji.

Winny to być środki "socjalizujące", stosowane w procesie resocjalizacji. Chodzi w nim o przywrócenie zdolności do przestrzegania aktualnych zasad współżycia społecznego w sensu largo - a nie o przywrócenie "poprzedniego stopnia socjalizacji". Zamierzenia osiągnięcia tego poprzedniego stanu jest nie tylko niemożliwe, lecz i pozbawione sensu, bowiem ten poprzedni stan nie może stanowić "wzoru usocjalizowania". Ten poprzedni stan usocjalizowania nacechowany jest niedostatecznie zinternalizowanymi w strukturze "Ja" systemami wartości pozytywnych. Model resocjalizacyjny, jako prowadzący do faktycznej, nie konwencjonalnej bądź deklaratywnej akceptacji wartości pozytywnych w strukturze osobowości, winien zyskać autentyczne preferencje, zarówno w koncepcjach teoretycznych jak i w praktyce wychowawczej nieletnich, którzy przejawili aktywność sprzeczną z zasadami współżycia społecznego.

Weryfikacyjne badania empiryczne na etapie diagnostycznym nad poziomem racjonalizacji i technikami neutralizacji, stosowanymi przez nieletnich omawianej populacji, w celu omijania wartości pozytywnych z równoczesnym dążeniem do zachowania pozytywnej oceny własnej, cechy posiadającej wartość kauzalną w etiologii aktywności dewiacyjnie negatywnej, stanowią istotny krok do opracowania projektu bardziej skutecznego modelu poradnictwa dla socjalizacji tych jednostek w ramach procesów resocjalizacyjnych, w wyżej omówionym rozumieniu, stanowiącego integralny składnik ogólniejszego "modelu poradnictwa wychowawczo-życiowego".

Wypracowanie tego modelu wymaga obok badań diagnostycznych w sferze etiologii zachowań dewiacyjnych, także badań nad funkcjonowaniem polskiego systemu resocjalizacji, w tym także badań katamnesticznych w stosunku do nieletnich przestępców, co do których proces resocjalizacji został zakończony. Program tych badań obejmować winien także analizę różnych orientacji resocjalizacyjnych. Analiza tego rodzaju winna być dokonywana także pod kątem funkcjonowania tych orientacji resocjalizacyjnych ze względu na efektywność procesów internalizacji systemów wartości o wysokiej, ogólnej skali preferencji.

Nie może dochodzić bowiem do dezorganizacji preferencji wartości w sytuacji faktycznie uwewnętrznionych w strukturze "Ja" wartości pozytywnych.

DER RATIONALISIERUNGS - UND TECHNIKPROZESS BEI DEN
JUGENDLICHEN VERBRECHERN ALS GEGENSTAND DER PSYCHOPRO-
PHYLAKTISCHEN BERATUNG

Zusammenfassung

Die Rationalisierungs - und Technikprozesse der Neutralisation bilden psychologische Aspekte der Kriminologie, die einen interdisziplinären Charakter besitzen.

Der Verfasser postuliert, auf dem Boden der Kriminologie ausführliche Forschungen über die Rationalisierungsprozesse und die Verwendung von den jungen Verbrechern der Neutralisationstechnik durchzuführen und die Forschungsergebnisse in der psychoprophylaktischen Beratung auf dem Gebiet des Deviationsverhalten zu nutzen.

In dem Beitrag /Artikel/tritt man mit der These hervor, daß die Rationalisierungsprozesse und auf diesem Grund verwendete Neutralisationstechniken die individuellresozialisierenden Prozesse erschweren.

RATIONALIZATION AND NEUTRALIZATION TECHNIQUES APPLIED TO JUVENILE LAW-BREAKERS, AS AN EXAMPLE OF PSYCHOLOGICAL-PREVENTATIVE GUIDANCE

Summary

The rationalization and neutralization techniques constitute the psychological aspect of criminology which has an interdisciplinary nature. The author postulates the need for broader empirical studies based on criminology, taking account of the rationalization process and the use of neutralization techniques by juvenile law-breakers. The findings of the study of psychological-preventative guidance in the sphere of deviations should be used.

This paper submits a proposition that the rationalization and neutralization techniques destruct juvenile delinquents' satisfactory socialization.